

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΛΟΓΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ
1952

Ε.Υ.Δ. ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΛΟΓΙΑΣ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Ἡ ΣΟΦΙΑ Κ. ΣΠΑΝΟΥΔΗ ΚΑΙ Ἡ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Τῆ Βυζαντινῆ ἀρχοντιά τῆς Πόλης ἡ Σοφία Σπανούδη ἔνωσε μὲ τὸ Πνεῦμα τῆς Δύσης. Ἡ Πόλη πρὶν ἀπ' τὸ 1922 περισσότερο ἀπὸ ἔθνικὸ κέντρο ἔγινε μιὰ κοσμοπολιτικὴ πρωτεύουσα. Ὁ Βενιζέλος, οἱ Ἕλληνες ἀστέρι, οἱ Πολῖτες, ἀγωνίζονταν

«πέρα ἀπ' τὴν συνείδηση» μὲ τὰ σύνεργα τῆς Δυτικῆς διπλωματίας νὰ κερδίσουν μιὰ νίκη, ποὺ ἦταν ἀνώριμοι νὰ δεχτοῦν. Γόνος τοῦ ἀστικῶ ἀυτοῦ πνεύματος ὑπῆρξε ἡ Σοφία Σπανούδη. Ἡ Μεγάλῃ Ἰδέα, ἀντὶ νὰ φλογίσῃ ἀπὸ περισσεια ἔθνικου αἰσθήματος, γίνεται γεωγραφικὸς χῶρος, Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία, διπλωματικὴ εὐπάθεια καὶ τεχνικὴ. Ἔτσι ἡ Σοφία Σπανούδη, πολιτικὰ θά στεγασθῆ κάτω ἀπὸ τὸν Βενιζέλο καὶ δίπλα στὰ μεγάλα φτερά του θά τανύσῃ τὴ ρωμαντικὴ τῆς ἔκσταση γιὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὸ ἐπικίνδυνον πείραμα ποὺ Ἐκεῖνος ἀνοίγει.

Ἄλλὰ ἡ Σοφία Σπανούδη, χάρις στὸν ἔντονον ψυχισμό τῆς, μπορεῖ εὐκόλα νὰ διακρίνη τ' ἀδιάκριτα. Ζεῖ στὴν Πόλη, κοντὰ στὸν Ἰωνα Δραγοῦμη, ποὺ τὴν συναρπάζει. Κοντὰ του νοιώθει πόσο ἡ Μεγάλῃ Ἰδέα βρίσκεται πέρα ἀπὸ τὶς γεωγραφικὲς ἔννοιες καὶ δλοκληρῶνεται στὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ὑπόσταση τῆς Ἐθνότητος. Τοῦτος ὁ παράφορος ἀντρας, ποὺ πῆρε θέση τόσο τραγικὰ ἀνάμεσα στὰ ὑπεύθυνα πεπρωμένα τοῦ Γένους, γεννᾷ στὴ Σοφία Σπανούδη τὸ αἶσθημα τῆς ἀνησυχίας, ἀλλὰ καὶ τῆς δίνει τὴ λύτρωση τῆς ψυχῆς. Ἡ ἀνησυχία τῆς ὑφαίνεται ἀπ' τὴν πνευματικὴ ἀδυναμία τοῦ Βενιζέλου νὰ συλλάβῃ τὸ ἑλληνικὸ πρόβλημα σχετικὰ μὲ τὶς παρούσες ἠθικὲς δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ λύτρωσή τῆς ἔβγαине ἀπ' τὴ

δύναμη, ποὺ ἐκόμιζαν γιὰ τὸ μέλλον τὰ ἰδανικά τοῦ Δραγοῦμη.

Ἄλλὰ ἡ Σοφία Σπανούδη ἤξερε νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ παρὸν καὶ νὰ προετοιμάζῃ τὸ μέλλον. Ρωμαντικὴ, ἀκάθεκτη ὅπως ἦταν, κούρσεψε τὴν ἀνάγκη τῆς ἱστορικῆς

στιγμῆς καὶ ἀκολούθησε τὸν Βενιζέλο. Ἄν ἀποτύχουμε, σκέφτηκε, τὸ ἔθνος ἄς δουλέψῃ μὲ τὰ σύνεργα τῆς Ἰδέας τοῦ Δραγοῦμη. Ἦταν ἡ ἴδια ἀκάθεκτη, δυνατὴ, εἶχε μέσα τῆς τὴ δύναμη τῆς ρωμαντικῆς ψυχῆς καὶ ζητώντας τὴν περιπέτεια τράβηξε μὲ τὴν εὐαισθησία τοῦ Βενιζέλου στ' ἀνοιχτά.

Τὰ χρόνια ποὺ πέρασαν στάθηκαν κρίσιμα. Ἡ Σοφία Σπανούδη μὲ τὰ σπασμένα κατάρτια τῆς ἦτας μεταναστεύσε στὴν Ἑλλάδα. Ἡ περιπέτεια ἀρχίζει. Βλέπει τώρα ἀπὸ κοντὰ πόσο τὸ ἔθνος εἶναι ἠθικὰ ἀνώριμο γιὰ τὶς μεγάλες του ἐξορμήσεις. Γι' αὐτὸ κι' ἀρχίζει νὰ ἀποστρέφεται τὴν πολιτικὴ. Ἐκεῖνη, ποὺ κάποτε μετέφερε

Ἡ Σοφία Σ. Ἰωαννίδου δταν πῆρε τὸ διπλωμά τῆς στὸ Ὄρειο τῆς Δρέσδης.

τὰ μυστικὰ ἔγγραφα τοῦ Τούρκου Πρίγκηπα Σαμπαχεντίν στὸν Ἰωνα Δραγοῦμη στὴν Πόλη (γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς δυαδικῆς Ἑλληνο-Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας μὲ πρωτεύουσα τὴν Κωνσταντινούπολη) ἀναζητᾷ πνευματικότερους προσανατολισμούς. Ἡ λύτρωσή τῆς τώρα στρέφεται στὴ μουσικὴ. Ἄλλὰ παντοῦ, ὅτι κι' ἂν γράφει, ὅπου κι' ἂν γράφει, κάτι τὴν διακρίνει ἰδιαίτερα. Ἡ νοσταλγία τῆς χαμένης Πατρίδας, ἡ ὄνειρικὴ περιπλάνηση στὴ Βασιλεύουσα. Εἶναι πιά emigrée.

Γνωρίσθηκα μαζί τῆς πρὶν ἀπὸ δέκα ἀκριβῶς χρόνια στὸ σπίτι ἑνὸς γιατροῦ ποὺ τιμοῦσε τὴν πνευματικὴ ἱστορία τῆς Πό-

λης. Τὸ βλέμμα της μὲ χὰίιδεψε στοργικὰ γιὰ ὄσα εἶπα γύρω ἀπ' τὴ Βασιλεύουσα. Τῆς τὰ εἶπα πεισματικά, μ' ἓνα πάθος Μακαβεϊκό, καὶ δυὸ δάκρυα ξέφυγαν ἀπ' τὰ

μάτια μου. Μὲ ἀσπάστηκε κλαίουσα. Ἀπὸ τότε ἡ ζωὴ μας ἦταν ψυχικὰ κοινὴ. Ἐκείνη ἀπ' τὴν Πόλη. Ἐγὼ ἀπ' τὸν Μωριά. Κι' ὁμῶς μᾶς ἔνωσε ἡ Βασιλεύουσα.

Κωνσταντινούπολις Μέν. Παρασκευὴ τοῦ 52

ΔΗΜ. ΓΡ. ΤΣΑΚΩΝΑΣ

τ. Ὑφηγητὴς Πανεπιστημίου Ἰννομπρουκ

* * *

Ἡ ἀνεπίσημη Σπανούδη

Πὼς μπορεῖ κανεὶς νὰ μιλήσει γιὰ τὴν Κυρία Σοφία Σπανούδη, χωρὶς ν' ἀναφέρει τὰ ἰδιότυπα καπέλλα της, τὰ χρώματα ποὺ συνήθιζε, τὰ βελούδινα ἀνθη ποὺ φοροῦσε, ὄλ' αὐτὰ τέλος τὰ ἀπρόοπτα καὶ παράταιρα ἀμφιά ποὺ λές καὶ τὰ χρειαζόταν γιὰ νὰ δηλώσει τὸ ἀξίωμα τοῦ μυημένου ποὺ κατεῖχε; Ὅλη αὐτὴ ὁμῶς ἡ ἐκπληκτικὴ ἐμφάνιση, μίγμα ἀσιατικοῦ μεγαλείου καὶ παρωχημένων συρμῶν τῆς Δύσεως, ἐξαφανίζοταν ἀμέσως μπροστὰ στὴ θερμὴ τρυφερότητά της, ποὺ σ' ἐπειθε πὼς εἶναι ἡ ἰέρεια τῆς μεγάλης θεᾶς καὶ ὄχι ἀπλῶς ἡ ἰέρεια τῆς τέχνης.

Οἱ εἰδικοί καὶ οἱ συνάδελφοί της θὰ μιλήσουν γιὰ ὄσα ἔκανε στὴ λαμπρὴ της σταδιοδρομία. Ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ πῶ δυὸ λόγια θαυμασμοῦ γιὰ τὴν ἀνεπίσημη Σπανούδη καὶ τὴν ἀπίστευτὴ οικειότητα μὲ τὴν ὁποία μιλοῦσε γιὰ τὰ μεγάλα ἔργα τέχνης ὅταν σταματοῦσε γιὰ νὰ ξεκουραστεῖ ἀπ' τὸν καταθλιπτικό, γιὰ ἓναν εὐαίσθητο ἄνθρωπο ὅπως αὐτὴ, μόχθο τῆς δημοσιογραφίας. Συχνὰ ἀνάμεσα σὲ δυὸ κουβέντες γιὰ μαγιονέζες καὶ γλυκίσματα, μποροῦσε ν' ἀκούσεις βαθύτατους στοχασμοὺς ποὺ ἀποκάλυπταν μιὰ καινούργια Σπανούδη, γεμάτη οὐσιαστικότητα. Αὐτὴ ἡ οὐσιαστικότης ὑπῆρχε σὸ κάθε της γράψιμο, καὶ ὅταν ἀκόμα σκεπαζόταν ἀπὸ ἓνα ὕφος βυζαντινὰ ρητορικό. Πίστευε στὴν ἔμπνευση καὶ τὸν ἐνθουσιασμό καὶ μποροῦσε νὰ τὰ προκαλέσει καὶ τὰ δυὸ, μὲ τὸ γράψιμο, μὲ τὸ λόγο, μὲ τὴν προσωπικότητα. Ὁ ἐνθουσιασμός της τὴν ἔκανε νὰ παραδεχθῆ τὰ πιὸ νέα καὶ τὰ πιὸ ἀντίθετα ἀναμεταξύ τους πράγματα, ἂν ἀληθινὰ ἦταν ἐμπνευσμένα. Θὰ γελιότανε κανεὶς ἂν νόμιζε πὼς ἦταν ἐχθρικὴ στοὺς νεωτερισμοὺς τῆς ἐποχῆς μας. Εἶναι ἀλήθεια πὼς τὸ πρόσωπό της ἐπαιρνε ἔκφραση ὀργῆς καὶ τρόμου μαζί, μόλις ὑποψιαζόταν, μὲ τὸ ἀλάνθαστο ἐνστικτό της, πὼς πίσω ἀπὸ τὴ νέα μορφή κρυβόταν ἓνα κατασκευάσμα ἐγκεφαλικά αἰσθητικό, ὁμῶς μὲ τὴ παιδικὴ χαρὰ πανηγύριζε τὴ διαφύση της, ἂν τὸ ἴδιο ἔργο ποὺ ἔκρινε εἶχε

τὴ δύναμη νὰ τὴν παρασύρει!

Τὸ 1938, ὁ Δημήτρης Καπετανάκης, ἓνας ἀληθινὸς θαυμαστής της, ποὺ τόσο τὸν λάτρευε καὶ τὸν θαύμαζε, τὴν παρέσυρε στὴν πρώτη μου ἔκθεση ζωγραφικῆς. Μιλήσαμε σὰν δυὸ συνομήλικοι, ποὺ δὲν μποροῦσαμε νὰ ὑποφέρουμε τοὺς γέρους. Ἡ ἔκρηξη ποὺ περίμενε ὁ Καπετανάκης καὶ ποὺ σχεδὸν τὴν εἶχε σκηνοθετήσει, δὲν ἔγινε ποτέ. Ἐκεῖ ποὺ μιλοῦσαμε, ἦρθε ὁ λόγος γιὰ τὰ ρεμπέτικα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ποὺ τραγουδοῦσε ἡ Ρόζα Ἐσκενάζη στὴν ὁδὸ Δώρου. «Δὲν πιστεῶ νὰ θέλεις νὰ θαυμάσω αὐτὰ τὰ κακόχηκα κατασκευάσματα;»

Ἐν τούτοις τὸ ἴδιο βράδυ, πήγαμε μαζί στὴ Ρόζα. Ὁ Καπετανάκης περίμενε πάλι σκάνδαλο, συνέβη τὸ ἀντίθετο, ἐντελῶς. Ξετρελλάθηκε μὲ τὴ Ρόζα, καὶ ἰδίως μὲ τὸ τραγούδι της «Τοῦ Περαιᾶ τὸ ἀλάνι», ποὺ χαλοῦσε κόσμο ἐκείνη τὴν ἐποχὴ. Ἐδειξε τὴν ἴδια εὐαισθησία ποὺ εἶχε δεῖξει γιὰ τόσα νέα πράγματα στὸν καιρὸ τους. Σὲ λίγες μέρες, ἔγραφε γιὰ τὴ Ρόζα στ' «Ἀθηναϊκὰ Νέα». Ἀπὸ τότε, δὲν τὴν θυμοῦμαι ποτέ νὰ παράλειψε νὰ μιλήσει γιὰ ὁποιαδήποτε γνήσια καλλιτεχνικὴ πραγματοποίησι, μὲ τὴ δικαιολογία ὅτι ἀρνιόταν τὰ παραδεδομένα ἢ πὼς ἦταν ἀσυμβίβαστη μὲ τὴ μεγάλη τέχνη. Μίλησε πρόθυμα γιὰ χορεύτριες τοῦ καμπαρέ, γιὰ λαϊκοὺς μουσικούς, γιὰ ἀγνωστὸς καλλιτέχνες, χωρὶς φόβο νὰ πέσει ἔξω. Τώρα τελευταῖα ἀκόμα εἶχε τὸ θάρρος, ποὺ ἀντλοῦσε ἀπὸ τὴν κλασσικὴ της Παιδεία, νὰ μιλήσει ἐνθουσιαστικά γιὰ τὸν Τσιτσάνη καὶ τὰ τραγούδια του. Ἦταν πάντα εὐτυχῆς ἂν μποροῦσε νὰ ρίξει μιὰ προκατάληψη, νὰ χτυπήσει ἓναν ἀνόητο ξιπασμό. Ἐνα τέτοιο φέροισο ἦταν γιὰ τὴ Σοφία Σπανούδη εἶδος ἐφαρμογῆς τῆς ἀρμονίας στὴν περιοχὴ τῆς ἠθικῆς. Μὰ τὸ θέλημα τῆς Σπανούδη ἦταν ὅτι ἤξερε νὰ περιφρονεῖ τίς ἀρετὲς της καὶ νὰ προτιμᾷ νὰ διηγηθεῖ ἓνα ἀνέκδοτο παρὰ νὰ κάνει τὸν δάσκαλο ἢ τὸν σοφὸ. Ἡ αἴσθησις τῆς ἀρμονίας γι' αὐτὴν δὲν ἦταν ἓνα μέσον κομποσμοῦ. Ἦταν μιὰ ἀναπόφευκτη μοῖρα

ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΣΑΡΟΥΧΗΣ

* * *